

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
COĞRAFYA DERGİSİ

Basılı Nüsha ISSN No: 1302-7212

Elektronik Nüsha ISSN No: 1305-2128

DATÇA YARIMADASINDA YERLEŞMENİN TARİHSEL SÜRECİ

Historical Process of Habitation in Datça Peninsula

Özlem Sertkaya DOĞAN

İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü İstanbul
srtkydgn@istanbul.edu.tr

Alındığı tarih: 15.01.2008; Kabul tarihi: 13.06.2008

Abstract

Following the hunting and collecting periods of history and together with the beginning of farming by human being, transition to sedentary life comes true. The temperate zone which provides opportunities for living conditions and agriculture is very important as being one of the first settlement places. Anatolia, which is named as the center of civilization has hosted various settlements. While being a bridge between East and West for thousands of years, Anatolia has been an attractive place for settlement with its productive soil and temperate climate. Together with these reasons, Anatolian coasts have been critically important. In the Datça peninsula, where our study field included settlement history goes to 2000 B.C. This region always has an important role during history and still protects this importance and also is invaded many times and thus became a residential area of various societies.

Keywords: *Settlement, Archaic cities, Turkey, Datça peninsula*

Özet

Avcılık ve toplayıcılık dönemlerini takiben insanoğlunun ziraat yapmaya başlamasıyla birlikte sedanter hayata geçişi gerçekleşmiştir. Yaşam koşulları ve ziraat hayatı için son derece elverişli koşullar arz eden ılıman Kuşak sahası ise, ilk yerleşmelerin doğduğu mekanlar olarak oldukça önemlidir. Medeniyetler beşiği olarak da adlandırılan Anadolu ise, pek çok yerleşmeye ev sahipliği yapmıştır. Anadolu binlerce yıldır hem doğu ile batı arasında bir köprü oluşturması ve hem de verimli toprakları ve ılıman iklimiyle yerleşmeler için cazip bir mekan olmuştur. Bu sebeplerle bağlantılı olarak da Anadolu kıyıları büyük önem taşımıştır. Araştırma sahamızın yer aldığı Datça yarımadasında ise yerleşme tarihi MÖ.2000'lere kadar inmektedir. Tarihsel süreç boyunca daima önemli olmuş ve bu önemini günümüzde de korumakta olan bu bölge bir çok istilalara maruz kalmış ve bunun sonucunda da pek çok kavmin yerleşim alanı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Yerleşme, Antik şehirler, Türkiye, Datça yarımadası*

GİRİŞ

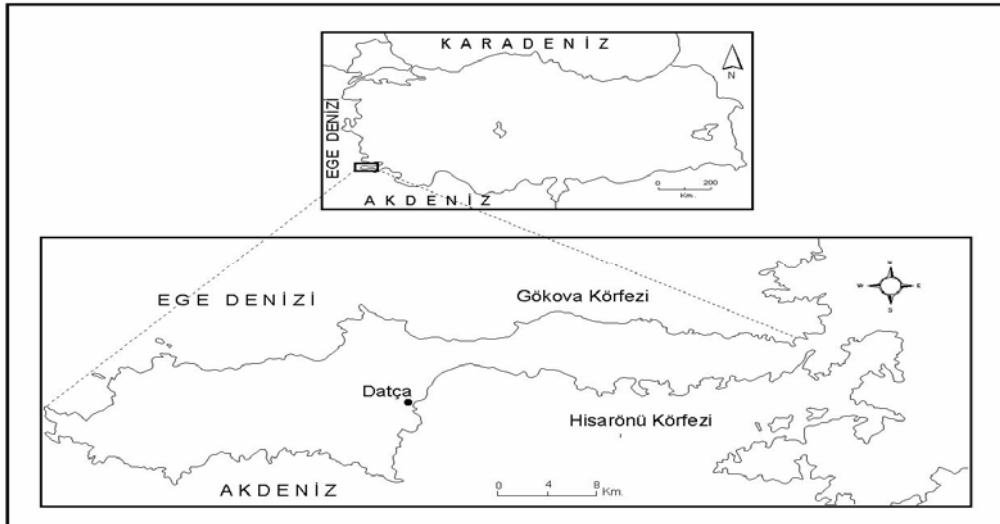
Bu yazıya konu olan çalışmanın amacı, yurdumuzun önemli tarihi ve turistik alanlarından biri olan Datça yarımadasında yerleşmenin tarihsel sürecini incelemektir. Bu nedenle öncelikli olarak literatür çalışması yapılmış ve daha sonra arazi çalışmaları yoluyla araştırma sahasında bilgi toplanmış ve coğrafi gözlemlerde bulunulmuştur.

Bilindiği gibi, yeryüzünde ilk insanın varoluşuyla birlikte beslenmeden sonra en önemli ikinci gereksinim, barınma ihtiyacı olmuştur. Tarihi çağlarda insanlar bu ihtiyaçlarını karşılamak için korunaklı olmaları nedeniyle doğal barınma yerleri olarak seçilen mağara ve ağaç kovuklarını kullanmışlardır. Buralarda topladıkları yiyecekleri biriktirmişler ve vahşi hayvanlara karşı korunmuşlardır. Zamanla insanlık tarihinde yaşanan gelişmeler sonucunda hem bu barınma yerleri hem de bunların kullanım amaçları değişmiştir. İnsanlar doğal halde bulunan nispeten korunaklı yerleri kullanma yerine, yaşayacakları meskenleri kendileri inşa etme yolunu seçmişlerdir. Bu meskenleri inşa ederlerken de coğrafi şartların onlara sağladığı imkanlardan yararlanmışlardır.

Özellikle kışın şiddetli rüzgârlara karşı korunaklı, su kaynaklarının nispeten bol bulunduğu ve rölyefin fazla engebeli olmadığı kısımları tercih etmişlerdir. Bu süreç, yerleşme tarihinin ve yerleşme şekillerinin oluşumunu hazırlayan temel zemindir ve araştırma alanı olarak seçtiğimiz yerde de geçerlidir. Araştırma alanımız Datça yarımadası Türkiye'nin güneybatı köşesinde, Gökova ile Hisarönü körfezleri arasında yer alan yaklaşık 70 km uzunluğunda dar ve uzun bir yarımada'dır (Şekil 1).

Genel olarak bakıldığında Datça yarımadasında yerleşme tarihi açısından en çok dikkat çeken yerleşme Knidos antik şehridir.

Coğrafi konumu itibarıyla pek çok medeniyetin istilalarına maruz kalmış olan Datça yarımadasında yerleşme tarihi M.Ö. 2000'lere kadar inmektedir. Ege kıyılarının son derece girintili çıkıntılı olması, pek çok sayıda iyi korunmuş limanın ve koyun bulunması Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasındaki teması kolaylaştırmakta oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

Şekil 1: Araştırma sahasının lokasyon haritası
Figure 1: Location map

Şekil 2: Knidos antik şehrinin genel görünümü
Figure 2: General view of Knidos

Şekil 3: Antik şehri anakaraya bağlayan boğaz
Figure 3: Knidos's Isthmus

Aynı zamanda Ege ile Akdeniz'in birleşme noktasında yer alan Datça yarımadası tarih boyunca bölgeye yerleşmek isteyenler için son derece çekici bir merkez olmuştur. Bu nedenlerden dolayı Datça yarımadası pek çok kavim için yaşama alanı olarak tercih edilmiştir. Herhangi bir bölgenin nüfuslanması ve bu bölge dahilindeki yer altı ve yerüstü zenginliklerden faydalanılabilmesi, insanlar tarafından iskan edilebilmesiyle çok yakından alakalıdır (Göney, 1975:273).

Tarih araştırmacılarının yapmış olduğu çalışmalardan elde ettiğimiz bilgiler ışığında önce Mısırlılar daha sonra İskitler, Asurlar ve Truva savaşından sonra da Eolyalılar, İyonlar ve Dorlar bölgeyi istila etmişlerdir. İstila ettikleri pek çok bölgede şehirler kuran Dorlar, Datça yarımadasında da Knidos şehrini kurmuşlardır (Şekil 2). Kıyılarda denizciliğe bağlı olarak gelişen antik şehirlerden biri olan Knidos'un daha önce de belirtilen en

önemli özelliği Ege ve Akdeniz'in adeta birleşme noktasında olmasıdır (Şekil 3 ve 4).

Şekil 4: Antik şehri anakaraya bağlayan boğaz ve Tekir Burnu
Figure 4: Knidos's Isthmus and Tekir Cape

Doğal çevre şartlarından en elverişli şekilde yararlanılabilecek bir mevkide kurulmuş olan şehrin kalıntıları günümüzde de kültür turizmi açısından çok önemlidir. Datça yarımadasındaki önemli tarihi buluntuların var olduğu bu saha, pek çok ziyaretçinin ilgisini çekmektedir.

Kuzeydoğu-güneybatı yönünde Ege denizine yaklaşık 70 km sokulmuş olan yarımada'nın en uç kısmında yer alan Knidos şehrinin iki limanı vardır. Askeri ve ticari amaçla kullanılan bu iki liman şehrin önemini daha da arttırmaktaydı (Şekil 5).

Günümüzde sadece turistik amaçlı aktivite alanları olarak değerlendirilen bu her iki liman, özellikle Akdeniz ülkelerinden gelen ticaret gemilerinin Knidos'a uğrayarak buradan kuzeye ve güneye ayrıl-

malarına olanak sağlayarak, şehirde transit taşımacılığın da önemini arttırmakta

idi (Şekil 6).

Şekil 5: Knidos'un askeri ve ticari amaçla kullanılan limanları
Figure 5: Military and commercial harbours Knidos

Şekil 6: Knidos antik şehrinden genel görünüm
Figure 6: Panorama of Knidos

Tarihi çağlarda özellikle Ege ve Akdeniz'i kontrol edebilen bir mevkide bulunması itibariyle önemli bir ticaret şehri olan Knidos, bugün kalıntıları hâlâ var olan yaklaşık 5000 kişilik bir amfi tiyatroya sahiptir. Antik şehirlerde yer alan amfi

tiyatrolar bize o şehirde yaşayan yaklaşık nüfusu gösteren oldukça önemli eserlerdir. Bu fikirden yola çıkarak Knidos'un nüfusunun da buna yakın bir rakam olabileceği düşünülebilir.

Her bakımdan büyük önemi olan Knidos antik şehri, Muğla kıyılarında yer alan Datça yarımadasında yerleşim tarihinin temelini oluşturan şehirdir.

YERLEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Datça yarımadasının da içinde yer aldığı Anadolu'nun güney batısı ilk çağ boyunca Karya olarak adlandırılmıştır. Karya'nın sınırları kuzeyde Mendere nehri, güneydoğuda Köyceğiz gölü olarak belirlenir (Bean,1980:6). Karya özellikle Ege denizinin varlığı nedeniyle son derece cazip bir sahayı kaplamaktadır. Eski zamanlardan beri Ege denizinin yalnız birleştirici rol oynamakla kalmayıp, topraklarının büyük kısmı verimsiz ve genellikle kurak olan iç yörelerde oturan kişilerin geçimlerini temin hususunda da etkide bulunduğu görülmektedir. İşte bu nedenden ötürü, iç ülkelerde oturan kavimler daima Ege kıyılarına inmek ve denizin imkanlarından yararlanma yolunu aramışlardır (Muğla il yillığı, 1967).

Ege kıyılarına inmek, hem Akdeniz'e hem de Karadeniz'e ulaşabilme imkanını doğurmaktadır. Ege kıyılarının son derece girintili çıkıntılı olması, çok sayıda iyi korunmuş limanın ve koyun bulunması Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasındaki teması kolaylaştırmakta oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca subtropikal kuşakla orta enlemler arasında yer alan bu saha ılık geçen kışları ve sıcak bol güneşli yaz mevsimi nedeniyle insanların doğal çevre şartlarına bağımlı buldukları dönemlerde oldukça elverişli şartlara sahiptir. Belirtilen bu sebeplerden dolayı söz konusu saha pek çok kavim için yaşama alanı olarak tercih edilmiştir. Bu kadar olumlu şartlara sahip olan bölge doğal olarak pek çok istilalara uğramıştır. Önce Mısırlılar, daha sonra İskitler, Asurlular ve Truva savaşından sonra da Eolyalılar, İyonlar ve Dorlar bölgeyi istila etmişlerdir.

Dorlar M.Ö.1000 yılında daha ziyade Karya'nın güney kıyılarını egemenlikleri altına almışlardır (Uykucu,1983:95) ve yörede pek çok şehir kurmuşlardır.

Knidos şehri Reşadiye yarımadasında kurulmuş önemli Dor şehirlerinden biridir. Datça yarımadasındaki tarihi bulun-

tular M.Ö. 2000'e kadar inmektedir. Buna göre Dor göçlerinden önce yarımada yaşayan buranın yerlisi insanlar bulunmaktaydı. M.Ö. 12. yy'dan sonra Peloponnesos'dan gelen Dorların yarımadaya çıkmaya başladıkları ve burayı kolonilerine kattıkları tahmin edilmektedir (Kayan,1981: 65). Daha sonra gerçekleştirilen yoğun Dor göçleri nedeniyle yerli halk zamanla azalmış ve yarımada Dor hâkimiyetine girmiştir.

Denizciliğe bağlı olarak gelişen Ege kıyılarındaki antik şehirlerden biri olan Knidos, doğal çevre şartlarından en iyi şekilde yararlanılacak bir mevkiye yer almaktadır. Knidos şehri, yer değiştirmiş antik kentlerden biridir. İlk olarak kurulduğu yer Datça iskelesinin 1-2 km kuzeyinde Dalacak burnu ve Burgaz düzlüğü arasında kalan saha idi. Burası Reşadiye yarımadasının tarıma elverişli yerlerindedir. Tarıma dayalı bir gelişme gösteren kent bir süre sonra deniz ulaşımı bakımından daha elverişli bir yer olan Reşadiye yarımadasının batı ucundaki Tekir burnuna taşınmıştır (Kayan, 1981:62).

Ayrıca buranın liman özelliğine uygun olmayışı ve güney rüzgârlarına açık olması şehrin taşınmasına zemin hazırlamıştır. Tekir burnu, tarıma elverişli bölgelerden uzakta, kayalık, susuz fakat Akdeniz ve Ege denizi arasında yer alan konumu nedeniyle önem kazanmıştır. Doğu ve kuzeyden gelen ticaret yollarını kontrol ederek Akdeniz ticaretini elinde tutan şehirlerden biri olan Knidos'ta, yer değiştirmenin asıl nedeni deniz ticaretinden elde edilen gelirin çok fazla olması ve şehrin kalkınması için oldukça önemli olmasıdır.

Bu durum, denizcilikten elde edilen kazancın, şehrin taşınmasına neden olacak kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Bütün ticaret mevsimi boyunca esen şiddetli rüzgârlar sebebiyle gemiler burnu dolaşmakta büyük zorluklar çekiyorlardı. Bu nedenle elverişli koşullar sağlanana kadar gemiler Knidos'ta bekliyorlardı.

Deniz ticaretinin bu denli önemli olmasının yanında halk terk etmiş olduğu Eski Knidos'un bulunduğu mevkiyle de ilişkilerini koparmamıştır. Çünkü burası yarımada üzerinde ziraat yapmaya müsait ender düzlüklerden biridir. Bu nedenle taşınma, Eski Knidos'un varlığını ve etkin-

liğini tamamıyla ortadan kaldıramamıştır. Eski Knidos şehri bu bakımdan tarımsal önemini uzun süre muhafaza etmiştir. Burası tarımsal üretimin yapıldığı, ürünlerin pazarlanacağı zamana kadar depolandığı bir yerdir.

Knidos, tarıma uygun geniş bir hinterlanda sahip bulunmamakla birlikte, Doğu Akdeniz ve Ege denizi arasında deniz ulaşımı bakımından önemli olan konumu nedeniyle gelişme göstermiş önemli bir antik kenttir. (Kayan,1981:65). Yarımada'nın tarıma elverişli bölümünde yetiştirilen ürünlerin fazlası satılarak şehre gelir sağlanıyordu. Özellikle şarap ve zeytinyağı ticareti oldukça önemliydi. Strabon'un eserlerinden elde ettiğimiz bilgilere göre Knidos'ta hem zevk vermek, hem de tıbbi amaç için kullanılan çok iyi cins şarap üretilmekteydi (Strabon, Kitap XIV). Bu sayede Ege denizindeki ticarete söz sahibi olmaya başlayan şehirde limanın önemi de giderek artmıştır. Böylece şehir taşınarak Tekir burnunda yeniden kurulmuştur.

M.Ö.4.yy'da politik, teknolojik ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle Knidos "polis" merkezi Akdeniz ticaret yolu üzerinde daha kolay bir uğrak yeri olan Reşadiye yarımadasının batı ucundaki Tekir burnuna taşınmıştır (Kayan, 1981: 19).

Bir burun şehri olan Knidos kuzeydoğu-güneybatı istikametinde, Ege denizine yaklaşık 70 km kadar sokulmuş olan yarımada'nın, en uç kısmında yer almaktaydı. Şehirden güneyde Akdeniz, kuzeyden ise Karadeniz'e kadar uzanma imkânı mevcuttu.

Şehrin planını Hipodamus yapmıştır. Cadde ve sokaklar grid/kafesli plan sistemine göre inşa edilmiştir. Arazi eğimli olduğu için şehir teraslar halinde kurulmuştur. Şehir doğu-batı istikametinde uzanan geniş bir ana cadde ile bununla dik kesişen daha küçük caddelerden oluşmaktadır. Şehrin iki limanı mevcuttur. Bunlardan biri açık, diğeryse *trier*leri (eski çağda üç sıra kürekli savaş gemisi) içine alabilen yirmi gemilik bir donanma merkezi olan ve de kapatılabilen bir limandır (Strabon, Kitap XII-XIII). Büyük liman ticari, küçük liman ise askeri amaçla kullanılmıştır. Askeri amaçla kullanılan bu liman donanmaya ait gemiler yanaştık-

tan sonra kapatılarak denizden gelen tehlikelere karşı korunuyordu.

Datça yarımadasının uç kısmında yer alan Knidos şehrinin çifte limana sahip olması farklı hava koşullarında tercihli bir kullanım sağladığı gibi aynı zamanda düşman saldırısında diğer limanı kullanarak daha güçlü bir korunma olanağı sağlaması bakımından da oldukça önemlidir. (Karadeniz kıyısında Sinop ve Amasra, Bandırma yakınlarında Kyzikos, Ege kıyısında Çandarlı tarihi çağlarda Knidos gibi çifte liman özelliğine sahip kentlerdir.) Şehrin bu özelliği ticari önemin yanında aynı zamanda askeri bakımdan da önem kazandırmaktaydı. Özellikle Akdeniz'den gelen ticaret gemileri Knidos'a uğrayarak buradan kuzeye ve güneye ayrılmaları şehirde transit taşımacılığın önemli olduğunun göstergesidir. Bu coğrafi özellik nedeniyle Knidos zenginlik ve refah içinde bir dönem sürmüştür. Bu coğrafi avantaj nedeniyle şehir aynı zamanda bir kültür merkezi konumuna da kavuşmuştur.

Rodos adasındaki Lindos, İalisos ve Kamiros, Kos adası ve Halikarnassos ile birlikte Batı Anadolu kıyılarında "Dor Hexapolis"ni oluşturuyordu (Akurgal, 1989:483). Dorların altı kent birliğine (Dorian Hexapolis) Knidos uzun süre merkezlik yapmıştır. Ayrıca hexapolis için kutsal yer olan Apollon tapınağı da Knidos'ta bulunuyordu. Bu durum ise Knidos'un siyasi ve ekonomik olarak bulunduğu döneme göre etkin bir role sahip olduğunu göstermektedir.

Praksiteles'in Knidos şehri için yapmış olduğu Afrodit heykeli şehrin tanınmasında oldukça etkili olmuştur. Dünyanın pek çok ülkesinden bu heykeli görmek için Knidos'a gelinmiştir. Bu ise şehrin önemini oldukça arttırarak hem kültürel hem de turizm bakımından ve bunlarla bağlantılı olarak ekonomik yönden gelişme zemini hazırlamıştır.

Bu yüksek kültür dolayısıyla Knidos tıpta, plastik sanatlarda özellikle heykeltraşlıkta, fen ve astronomide büyük gelişme göstermiştir. Tarihin en önemli astronom ve matematikçilerinden Eudoxos (M.Ö.400 sıraları) bu kentte doğmuştur. Dünyanın yedi harikasından biri olan İskenderiye fenerinin mimarı Sostratos'da Knidosludur (Akurgal,

1989:484). Ayrıca Platon'un öğrencisi olan Eudoxos, Mısırlılardan öğrendiği bilgilerle şehirde bir de rasathane kurmuştur. Knidos aynı zamanda bir tıp merkezi olarak ta bilinmektedir. Knidos tıp mektebinden Teoslu Erasistratos yaptığı tetkikler ve keşiflerle şöhret bulmuş, hastaların muayyen bir rejime göre yaşamaları ve en sade ilaçları kullanmaları gerektiği fikrini savunmuştur.

Strabon ise şehrin tanınmış önemli kişilerini şu şekilde belirtmektedir:

“Tanınmış Knidoslular şunlardır: Önce Platon'un dostlarından olan matematikçi Endoksos, sonra bir tarihçi ve peripatiklerden olan Agatarkhidos ve benim zamanımda, onun çok büyük etkisi altına almış olan tanrılaştırılmış Cesar'in dostu Theopompos ve onun oğlu Artemidos Artakserkses'e hekim olarak hizmet etmiş, Assyrika ve Persika adlı eserleri yazmış olan Ktesias'da oradandır” (Strabon, Kitap XII- XIII). Ancak daha sonra tüm antik şehirlerde olduğu gibi Knidos'ta da bir durgunluk dönemine girilmiştir. Özellikle M.Ö. 546 yılında Perslerin Anadolu'yu zapt etmeleri ve bunun üzerine Lydia, Karya ve Dorların Perslere karşı birleşmeleriyle bunun sonucunda gelişen olaylar Knidos'un sönükleşmesini hızlandıran nedenleri oluşturmaktadır.

Pers istilasından korunmak isteyen Dorlar, Datça yarımadasının en dar yeri olan aynı zamanda yarımadaı ana karaya bağlayan kıstağı oluşturan Balıkaşiran mevkinde karayı yarıp geniş bir kanal açarak Gökova ve Hisarönü körfezlerini birleştirip yarımadaı bir ada haline getirmek istemişler ve böylece Perslerin Knidos'a gelişini önlemeyi düşünmüşlerdir. Ancak başarısızlıkla sonuçlanan bu girişimin sonucunda Dorlar çalışmalarını keserek Pers ordusuyla dostluk çerçevesi içinde bir anlaşmaya varırlar ve idari bakımdan Pers hâkimiyetine girmeyi kabul ederler. Aslında bu durumdan pek memnun olmayan Knidoslular Pers egemenliğinden kurtulmak için M.Ö. 480-412 yıllarında Atina denetimindeki Attika-Delos deniz birliğine girmişlerdir. Ancak daha sonra bu birlikten ayrılan Knidoslular Sparta ile Atina arasında sürekli taraf değiştirmişlerdir. Bu durum Büyük İskender'in sahayı ele geçirmesine kadar devam eder.

kender'in sahayı ele geçirmesine kadar devam eder.

M.Ö. 344 yılında İskender'in Persleri yenmesiyle birlikte Helenistik dönem de başlamış olur. Knidos'u zapt eden İskender bu şehre tekrar bağımsızlığını vermiştir (Uykucu, 1967:22) Bununla beraber şehirde tekrar büyük bir canlanma ve hızlanma görülmüştür. Özellikle ticaret hayatı daha da canlanmıştır. Şehir şarap ve zeytinyağı pazarlayarak ekonomik bakımdan güçlenmiştir. Bununla birlikte şehrin kültürel yönden de geliştiği bilinmektedir. Knidos aynı zamanda önemli bir seramik üretim merkezi olmuştur.

İskender'in ölümüyle birlikte Knidos Romalıların eline geçmiştir. Ancak bu geçiş harpsiz gerçekleştiği için şehir tahrip edilmemiştir. Roma döneminde, konumu itibarıyla Anadolu ve Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutan Knidos, önem kazanan şehirlerden biri olmuştur. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla Knidos Doğu Roma yani Bizans toprakları içinde yer almıştır.

Şekil 7: Datça Şehrinin Nüvesi: Reşadiye Mahallesi

Figure 7: Historical Datça: Reşadiye Quarter

En büyük amaçlarından birisi İstanbul'u fethetmek olan Müslüman Araplar gelişi sırasında Knidos'u uğrak yeri olarak kullanmışlar ve şehirde çok büyük tahribatlar yapmışlardır. Arapların deniz yoluyla yaptıkları akınlarda pek çok merkezle birlikte (Side, Perge vb.) Knidos'u

da zapt ederek yıpratıkları görülmektedir. Yarımada'nın Akdeniz'den Ege ve hatta Karadeniz'e uzanan deniz ticareti bakımından önemli bir konuma sahip olması burada korsan hareketlerinin de yaşanmasına neden olmuştur. Gelişen tüm bu olaylar nedeniyle şehir günden güne harap bir hale getirilerek eski güç ve ihtişamından uzaklaşmıştır.

1040 yılında Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Anadolu'ya akınlar başlamıştır. 1071 Malazgirt zaferinden sonra ise, Marmara ve Ege denizi kıyılarına kadar Reşadiye yarımadasının da içinde yer aldığı tüm Batı Anadolu'da Türk egemenliği hissedilmeye başlanmıştır. Batı Anadolu, Birinci Haçlı seferinde tekrar Bizanslıların eline geçmiştir. Böylece Batı Anadolu'da yaklaşık 200 yıl süren Bizans-Türk mücadelesi yaşanmıştır.

Şekil 8: Datça Şehrinin Nüvesi: Eski Datça Mahallesi

Figure 8: Historical Datça: Old Datça Quarter

Asıl Karya yani Muğla ili (XIV. yüzyılın ortalarında İbn Bibi tarafından yazılan Selçukname'deki Menteşe ili ve Osmanlı kaynaklarındaki Menteşe sancağı) 1261'den sonra sahilten itibaren Türkler tarafından alınmıştır (Muğla il yillığı, 1697). 1282 yılında Menteşe Bey bölgeyi Bizanslılardan tamamıyla temizlemiştir ve Anadolu beylikleri döneminde Reşadiye yarımadası Menteşe Oğulları beyliği sınırları içinde kalmıştır.

Sürekli yapılan akınlar ve korsan faaliyetleri nedeniyle harap edilen şehir zamanla antik çağda çok önemli liman şehri özelliğini de yitirmiştir. Halk özellikle düşman istilalarından korunmak için iç kısımlarda ki engebeli alanlarda küçük birimler halinde yaşamaya başlamıştır.

Anadolu'da beylikler döneminin sona ermesiyle birlikte saha 1413 yılında Çelebi Mehmet tarafından Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır. Menteşe, Osmanlı döneminde Anadolu eyaletine bağlı bir sancak olmuştur. Merkezi Muğla olan Menteşe Sancağının altı kazası vardı. Muğla (merkez), Bodrum, Köyceğiz, Marmaris, Makri (Fethiye) ve Milas. O dönemde Datça ise Marmaris kazasına bağlı bir nahiye idi. Yarımadanın Datça olan ismi Sultan Reşat devrinde Reşadiye olarak değiştirilmiştir (Şekil: 7-8). Reşadiye yarımadası, bölgenin tümü, Birinci Dünya savaşından sonraki milli mücadele yıllarında, kısa bir süre İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir.

Kurtuluş savaşından sonra bölgede yaşayan Rumlar Yunanistan'a gönderilerek onların yerine mübadele yoluyla gelen Türkler yerleştirilmişlerdir. Cumhuriyetten sonra sancaklar yerine iller kurularak Menteşe adı kaldırıldı ve idari bölge merkezinin adıyla Muğla ili olarak kabul edildi. Cumhuriyetle birlikte Reşadiye ismi Datça olarak tekrar değiştirilmiştir.

Kabaca dar uzun bir görünüm arz eden inceleme sahasında köyler daha çok batı kısımda yoğunluk göstermektedir. Yazıköy, Cumalı, Yaka, Sındı ve Mesudiye köyleri bu grubu oluşturur. Merkeze en yakın köyler ise, Hızırşah, Karaköy ve Kızlan köyüdür. Emecik köyü ise, yarımadanın en doğuda kalmış tek köyüdür.

Datça yarımadasında özellikle batı kesimdeki köylere bağlı mahalleler dikkat çekicidir. Köylerin zamanla gelişip büyümesiyle birlikte bu küçük mahalleler ortaya çıkmıştır. Yazıköy, Cumalı köyü, Mesudiye köyü ve Sındı köyü arasında yer alan belen mahallesi, Avlana mahallesi, Çekmeköy mahallesi, Mezit mahallesi, Tolaz mahallesi, Bahçearası mahallesi, Döşeme mahallesi, Palamutbükü mahallesi ve Damarası mahalleleri birkaç hane den oluşan küçük yerleşim alanlarıdır.

Şekil 9: Günümüz Datça Şehri genel görünümü: Şehir Meydanı ve Ulu Cami
Figure 9: Datça Panorama: City's Square and Ulu Mosque

Şekil 10: Datça Şehri sahil ve balıkçı barınağı
Figure 10: Datça coasts and fisher's shelter

Şekil 11: Datça şehri yat limanı
Figure 11: Datça's Marina

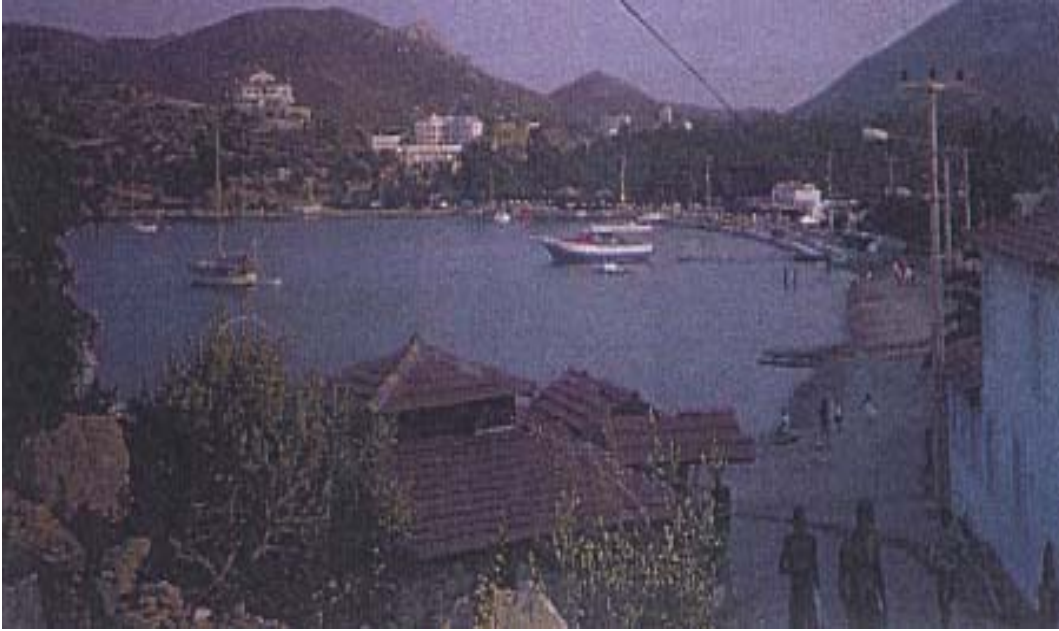

Şekil 12: Datça Şehri Ambarcı Caddesi
Figure 12: Datça Ambarcı Street

DATÇA YARIMADASINDA YERLEŞMENİN TARİHSEL SÜRECİ

Şekil 13: Datça Şehrinin gũnũmũzdeki genel gŕrũnũmũ
Figure 13: Panorama of Datça

Şekil 14: TaŐlık Plajı
Figure 14: TaŐlık Beach

Şekil 15: Datça Şehri Atatürk Caddesi

Figure 15: Datça Atatürk Street

Köylerin büyüklükleri ve genel görünüşleri, kurulmuş oldukları sahanın yüzey şekillerinden büyük oranda etkilenmiştir. Genellikle bir yamaçta kurulmuş olan köyler önlerinde varolan oldukça kısıtlı ve kısıtlı olduğu içinde son derece kıymetli olan nispeten düz sahaları tarım alanı olarak kullanmaktadırlar. Rölyefin diğerlerine oranla nispeten düz olduğu tek köy ise, Mesudiye köyüdür. Köyler genellikle engebeli alanlarda kurulmuş oldukları için buralardaki sokaklarda oldukça dik yokuşlardan oluşmuştur. Hatta bazı köylerde merdiven yollar kullanılmaktadır.

Datça yarımadasındaki en önemli yerleşme ise, Datça şehridir. Reşadiye, Eski Datça (Dadya) ve İskele olmak üzere toplam üç mahalleden oluşan bu şehirde merkez, İskele mahallesi oluşturmaktadır. Şehrin ilk merkezi Reşadiye mahallesinde kurulmuş ancak 1947 senesinden sonra İskele mahallesine taşınmıştır. Bu taşınmada en önemli faktör hızla gelişen turizm faaliyetleridir. İsminden de anlaşılacağı gibi, deniz kıyısında yer alan bu mahallenin merkez olarak seçilmesiyle turistik ihtiyaçlara daha rahat cevap vere-

bilme imkânı doğmuştur. Şehirde turizm faaliyetleri en önemli ekonomik faaliyetlerden biri olmuştur. Bu sayede şehir daha düzenli ve hızlı bir şekilde gelişebilme imkânına kavuşmuştur.

Reşadiye Mahallesi merkezden yaklaşık 6 km uzaklıkta ve yaklaşık 200 haneden oluşmuştur. Adeta bir köy havasında olan bu mahallede meskenler köylerde olduğu gibi genellikle tek katlı, düz damlı ve taş ile kerpiç kullanılarak inşa edilmiştir. Sokaklar oldukça dar, evler adeta birbirleriyle bitişiktir. Özellikle Rumlardan kalma bazı büyük taş binalar ve kiliseler bugün hala varlığını korumaktadır. Bu mahallede halkın bir kısmı zeytin ve badem ziraatıyla ilgilenirken, büyük bir kısmı da İskele mahallesinde toplanmış olan kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmaktadır.

Eski Datça (Dadya) mahallesi ise, merkezde 4 km uzaklıkta ve yaklaşık 100 haneden oluşmuş bir mahalledir. Reşadiye Mahallesi gibi bu mahalle de küçük bir köye benzer. Genellikle İskele mahallesinde yaşayan kişilerin ikinci evlerinin yer aldığı Eski Datça Mahallesi de tek katlı ve

düz damlı taş meskenlere ve çok dar sokaklara sahiptir.

İskele mahallesi ise, günümüz şehir nüfusunun yaklaşık %80'inin yaşadığı gittikçe gelişmekte olan turistik bir merkezdir. Kuzey-güney istikametinde uzanan geniş bir cadde, Atatürk Caddesi (Şekil 15) ve bu caddeyle kesişen daha küçük sokaklardan oluşmuştur. Bu görünümüyle izgara plan şekline uygunluk göstermektedir. Şehrin omurgasını oluşturan ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan bu cadde nin özellikle güney kısmı şehrin en önemli kesimidir. Ana eksenini oluşturan bu caddede tüm resmi binalar, bankalar ve çeşitli ihtiyaçlara cevap veren ticaret-haneler bir hat boyunca sıralanmıştır.

Datça şehri, yarımada da yer alan tüm köylerle karşılıklı bir münasebet içindedir. Şehirden köylere, köylerden de şehre sunulan hizmetler karşılıklı bir etkileşim halindedir. Şehir, köylerde yetiştirilen sebze, meyve, zeytin, badem ve bal gibi ürünler ile mahalli el sanatları ürünlerinin (iğne-oya-bürümcük ve kilim gibi) pazarlandığı bir merkez konumundadır. Özellikle şehirde haftada bir gün kurulan (cumartesi günü) pazarda, köylüler ürünlerini yerli halka ve turistlere satarak kazanç elde etmektedirler. Köylerle şehir arasındaki ulaşım imkânları da oldukça iyi durumdadır. Tüm köylere her gün belli saatlerde düzenli minübüs seferleri yapılır. Bu anlamda şehir, aynı zamanda toplu ulaşım imkânının sağlandığı bir fonksiyona da sahiptir. Yarımada genelinde belediye ve sağlık hizmetleriyle asayişin korunmasıyla ilgili hizmetler de yine şehirden çevreye sunulur.

SONUÇ

Tarihsel gelişimi yukarıda açıklanan Datça (Reşadiye) yarımadasının ilk yerleşim birimi olan Knidos şehri, ilk önce yarımada üzerinde yaşayan halkın geçiminin sağlanacağı bir mevki olan Burgaz düzlüğü yakınlarında kurulmuştur.

Ancak, Ege, Akdeniz ve Karadeniz arasında geçiş alanı olan bir sahada yer alan şehir, daha sonra coğrafyanın sağladığı bu imkânlardan daha iyi faydalanabilmek için yer değiştirerek yarımada nın en uç kısmındaki Tekir burnuna taşınmıştır. İki limana sahip olan bu yeni yerleşme böyle-

ce antik çağda deniz ticaretinde söz sahibi olan güçlü bir şehir konumuna gelmiştir.

Ancak daha sonra önceki kısımlarda da belirtildiği gibi, gelişen tüm olaylar yani Knidos'un çeşitli istilalara maruz kalması ve ticaret yollarının zamanla değişerek başka güzergâhlara kayması şehrin sönükleşerek tarih sayfalarından silinmesine neden olmuştur. Antik çağda gelişmiş ticaret faaliyetlerine bağlı olarak o döneme göre yoğun denilebilecek bir nüfusa sahip yarımada daha sonra ticaretin azalmasıyla beraber bu özelliğini de kaybetmiştir.

Kanımca Datça yarımadasında kurulan ilk yerleşme olan Knidos'tan son merkez olan Datça'ya kadar uzanan zaman diliminde yarımada nın kalkınamamasının en önemli nedeni, ana karayla olan bağlantının son derece zor şartlar altında olmasıdır. Bu dezavantaj nedeniyle yoğun nüfus barındırmayan saha aynı zamanda Anadolu'nun nimetlerinden de yararlanamamıştır. Ayrıca, yarımada üzerinde güçlü bir akarsuyun bulunmaması ve halkın yiyecek ihtiyacını karşılayacak geniş ziraat sahalarının yer almaması da insanların buradan uzaklaşmasını sağlayan olgulardır. Değişen dünya dengeleri ve bunlarla beraber değişen ticaret yolları nedeniyle ekonomik krize giren şehir özellikle de Arapların yoğun tahribatlarına maruz kalınca doğal olarak yok olma sürecine girmiştir.

Ancak bugün yarımada üzerinde en büyük yerleşme olan Datça modern çağın olanakları kullanılarak giderek gelişen bir kent konumundadır. Bu aşamada özellikle ana karayla bağlantıyı sağlayan Marmaris-Datça yolunun yenilenerek daha rahat ulaşımın sağlanması son derece etkili olmuştur. Özellikle Bodrum-Datça arasında faaliyet gösteren arabalı vapur seferleri de yarımada ya ulaşımı kolaylaştıran ve böylece sahanın gelişmesine katkıda bulunan hizmetlerdendir. Ayrıca son yıllarda gelişme gösteren turizm faaliyetleri de yarımada nın gelişmesinde oldukça önemlidir. Ancak özellikle sit alanlarının son derece özenle korunması gerekmektedir. Tarihsel kaynaklar iklim koşullarının yarattığı aşındırma ve çürüme gibi doğal olaylarla karşı karşıya bulduklarından korunmaları çok zor olmaktadır. (Özgüç, 2003: 150). Bu nedenle hem bölgenin ve hem de

Türkiye'nin önemli kültürel varlıklarından biri olan Knidos antik şehrinin kalıntıları da tüm güçlüklerle rağmen sağlıklı bir şekilde korunmalıdır. Bunun yanı sıra klasik turizm unsurlarından olan kıyı ve plaj

alanlarının da turistler için daha entansif hale getirilmesi bölgenin ekonomik bakımından daha da güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

AKURGAL, E., 1970, *Anadolu Uygarlıklarındaki Tarihi Limanlar*, İstanbul.

AKURGAL, E., 1989, "Knidos (Datça)", *Anadolu Uygarlıkları* s.482-484, İstanbul.

BEAN, G., 1980, *Turkey Beyond The Meander*, Londra.

BOYSAY, Y., 1985, *Karya Bölgesinde Yeni Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

DARKOT, B., TUNCEL, M., 1995, *Ege Bölgesi Coğrafyası*, İ.Ü. Yayın no: 2365, İstanbul.

DOĞANER, S., 1987, *Türkiye'nin Güneybatı Kıyılarının Turizm Coğrafyası*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.

FİLİBELİ, A., 1992, *Datça Yarımadası Çevre Sorunları Sempozyumu*, 6-9 Haziran 1992, İzmir.

GÖNEY S., 1975, *Büyük Menderes Bölgesi*, Coğrafya Enstitüsü Yayını 79, İstanbul.

KAYAN, İ., 1981, "Datça Yarımadasında Eski Knidos Yerleşmesini Etkileyen Doğal Çevre Özellikleri", *A.Ü. Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11 s. 51-70 Ankara.

MUĞLA İL YILLIĞI, 1967.

ÖZGÜÇ, N., 2003, *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

STRABON, 1981, *Coğrafya* (Çeviren: Adnan Pekman) Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2796 Kitap XIV, İstanbul.

STRABON, 1981, *Coğrafya* (Çeviren: Adnan Pekman) Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2796 Kitap XII- XIII; İstanbul.

UYKUCU, E., 1983, *İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi*, (Coğrafya ve Sosyal Yapı), İstanbul.